

ное сохранение особенностей народной речи на всех языковых уровнях. В большинстве случаев составители подобных изданий это требование сдержали.

Рассматриваемые в статье фольклорные материалы с Подляшья полно и системно отражают фонетику архаического подляшского говора, в частности воспроизводят специфику рефлексация древних и позиционные варианты современных гласных, особенности депалатализации согласных, различия в частотности употребления отдельных согласных, а также последствия позиционных и нерегулярных звуковых изменений. Большинство прокомментированных фонетических явлений – собственно украинские инновации, ареал которых охватывает все северные украинские диалекты.

Ключевые слова: подляшские говоры, гласные фонемы, дифтонги, монофтонги, позиционные варианты гласных, согласные фонемы.

Hrytsevych Yuriy. Phonetic Peculiarities of Podlasie Patois in the Records of Local Folklore. The status of Podlasie patois is still considered to be a disputable question, though the linguistic study of Podlasie started in the middle of 19th century and the relationship of the local archaic patois (the Republic of Poland) to the Ukrainian dialectal space is obvious for all the unbiased scientists. Numerous folklore collections of local oral-poetic texts present a valuable material for dialectological researches. The obligatory consistent preservation of the national language on its every level is important. In most cases the compilers of such publications meet this requirement.

The analyzed folklore materials from Podlasie reflect the phonetics of the archaic Podlyashshya patois completely and systematically. They display the reflection of ancient and positional variants of modern vowels, the peculiarities of the depalatalization of the consonants, differences in the frequency of some consonants usage and the consequences of the positional and irregular sound alterations. Most of these phonetic phenomena are specific Ukrainian innovations which are characteristic of all the northern-Ukrainian dialects.

Key words: Podlasie patois, vowel phonemes, diphthongs, monophthongs, positional variants of the vowels, consonant phonemes.

УДК 811.161.2.'37

Ніна Данилюк

МЕТАФОРА В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНОПІСЕННИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто семантику та структуру метафори як важливої образотворчої одиниці в системі фольклорних тропів із переносним значенням, ви-

ділено її основні різновиди за будовою (прості та складні), за виділенням статичних і динамічних ознак людини й довкілля і за способом перенесення (рослина > людина, тварина, птах > людина, небесні світила і явища природи > людина, людина > небесні світила і явища природи, предмети і речовини > людина, міфічні істоти > людина, просторові або часові параметри > людина, предмети > абстрактні явища). Вказано на складність і здійснено спробу розмежування метафор та епітетів, метафор і порівнянь, звернуто увагу на специфіку метафор-персоніфікацій, метафор-загадок і метафор-алегорій.

Ключові слова: метафора, народнопісенний текст, семантика, структура, переносне значення, проста метафора, складна метафора, метафоричний епітет, метафоричне порівняння, метафора-персоніфікація, метафора-загадка, метафора-алегорія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Слово народної пісні виявляє свої художні якості в численних виразових засобах, найпоказовіші з яких – традиційні епітети, порівняння, метафори, метонімії, синекдохи, паралелізми, усталені словесні комплекси. Кожне слово-образ спирається на традиційну мовно-виразову систему фольклору загалом, що склалася на основі міфопоетичного світобачення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Як відомо, тропи в художній літературі вивчали з часів Аристотеля, однак ще й донині не створено єдиної класифікації цих образів. Підтримуємо тих дослідників, які тлумачать тропи в широкому значенні, відносячи сюди вислови, що з'являються внаслідок уподібнення одного явища іншому (*порівняння*), перенесення найменування (*метафора, метонімія, синекдоха, персоніфікація, алегорія*) або видозміни значення (*іронія, гіпербола, мейозис, літота, оксиморон*) чи видозміни форми (*перифраза*) та виділення певної ознаки (*епітет*) з метою створення стилістичного ефекту [4, с. 186; 8, с. 320].

Виникнення тропів слушно пов'язують передусім з асиметричністю форми та змісту мовних знаків, із пошуком нових шляхів і засобів образного передавання змісту. Як писав О. О. Потебня, «для поетичного мислення у вузькому розумінні троп є завжди стрибок від образу до значення» [12, с. 187].

Як відомо, *метафорою* називають «один з основних тропів, який полягає в перенесенні ознак з одного предмета на другий на підставі подібності» [4, с. 88]. Н. Д. Арутюнова зазначала, що в основі цього образу лежить логічний механізм порівняння й виявлення подібності між різними класами предметів [1, с. 367]. Метафори у фольклорних текстах досліджували О. О. Потебня [11], С. Я. Єрмоленко [4, с. 86–95],

С. Є. Нікітіна [9, с. 79–80] та ін. Незважаючи на низку праць, присвячених особливостям метафори усної поезії, потребують глибших студій метафоричні одиниці в мові української народної словесності.

Мета і завдання статті. Мета статі – проаналізувати семантико-структурні та стилістичні ознаки метафори в мові української усної поезії. Її розв’язанню підпорядковані такі завдання: виокремити метафори в досліджуваних текстах пісень, простежити структуру, семантику та специфіку функціонування, розмежувати власне метафори і метафоричні епітети, метафори і порівняння, розглянути метафори-персоніфікації, метафори-загадки і метафори-алегорії як особливі фольклорні різновиди виразових засобів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У нашому розумінні *народнопісенна метафора* – це цілісна мовна одиниця, що виникає внаслідок семантичної взаємодії зіставляваних слів-понять, одне з яких, як правило, виражене імпліцитно. У метафоричному центрі зреалізовано семи прямого й переносного значень, які послідовно виходять одне з одного. Метафорі фольклору властива відносна постійність словникового складу, повторюваність, відтворюваність у процесі мовлення. Напр., в одиницях *Солодкії губи в куми, Солодші від меду* [УНП, 1, с. 21]; *Уста ж мої солодкії* [УНП, 2, с. 63] метафоричний центр *солодкії* виявляє два значення: переносне – «який дає відчуття приємності» [СУМ, 9, с. 447] базується на прямому – «який має приємний смак; властивий цукрові, медові і т. п.». Метафоричний образ виникає внаслідок асоціативного зіставлення компонентів *губи, уста і мед* зі спільною ознакою ‘приємний на дотик, смак’.

Найпоширеніші різновиди метафоричних перенесень в усній словесності такі: 1) тварина (птах) > людина: а) назвою тварини, птаха, комахи позначено людину: *Серце-чумаче, голубче, Чом ти не робиш, як лучче?* [МВ, с. 40]; б) назви дій людини поєднано з фаунонімами, орнітонімами, астронімами тощо: *З дороги, вороги. З дороги, Нехай перейде місяць і зора, Щоб наша Олена на шлюб ішла* [ВП, с. 167] – ‘ритуально освітить дорогу на щастя’; в) номінації дій птахів і тварин «приписують» людині: *Та до своєї, та до мамочки в гості полечу, Буду летіти, буду кувати...* [ПРЖ, с. 57]; 2) рослина > людина: а) назвою рослини позначено людину: *Рожо моя милая* (звертання до дівчини. – Н. Д.) [Л]; б) певна стадія розвитку рослини відповідає періодові життя людини: *цвісти, квітнути, в’янути, сушити, спада-*

ти: *Зсушила, зв'ялила чужа стороночка* [ПРЖ, с. 55]; *А як підеш від мене, Спаде красонька з тебе* [СТ, с. 123]; 3) небесні світила і явища природи > людина: *Зіронько ясна, яка ж ти красна* (звертання до дівчини. – Н. Д.) [Л]; 4) людина > небесні світила і явища природи: *Місяцю-королю, Засвіти по полю* [УНП, 1, с. 176]; 5) предмети і речовини > людина: *Через річеньку, через болото Подай рученьку, моє золото!* [УНП, 1, с. 39]; 6) міфічні істоти > людина: *Чортова дівчина, яка зряджена* [МГ, с. 123]; 7) просторові або часові параметри > людина: *Що до теї* (дівчини. – Н. Д.) *далекої Треба коні швидкі, А до сеї, близенької, Перелази низькі* [ЛУ, с. 74]; 8) предмети > абстрактні явища *Ой тота горівонька – То людська згубонька* [ПРЖ, с. 215].

Прості метафори побудовані на зближенні предметів за однією ознакою (метафоричний центр – одне слово), а *складні* – на основі кількох асоціацій (мають кілька метафоричних компонентів). У пісенних метафорах виділено статичні й динамічні ознаки людей і предметів довкілля. Якісні статичні ознаки передано за допомогою метафоричних центрів, виражених прикметниками на зразок: *У волиночки коса з золотого волоса* [ПВ, с. 191] – ‘русява’; *Я тобі вірила в солодке слово, Та кам'яне серце в тебе, соколе!* [ПК, с. 134]: *солодке* – ‘приємне’, *кам'яне* – ‘нечутливе’ та ін. Якісні динамічні ознаки виражено в образах із метафоричними центрами–дієприкметниками на зразок: *Чом ти, Дунай, став так смутен, Став так смутен, каламутен?* [ЗЗ, с. 313] – ‘потемнілий’.

Зауважимо, що кваліфікацію метафор цього типу ще не усталено. Одні вчені (В. І. Єр'оміна, В. М. Жирмунський) розглядають атрибутивні словосполучення фольклору з переносним значенням у групі метафоричних епітетів (термін О. М. Веселовського [2, с. 76]), інші відносять їх до метафор (Н. Д. Арутюнова, Л. І. Мацько). Вважаємо, що з боку семантики подібні вислови варто кваліфікувати як метафори, оскільки в них співіснують пряме і переносне значення, яке виникає внаслідок зіставлення на основі подібності.

Одним із різновидів метафоричних структур вважають так звані *номінативні метафори* (термін Н. Д. Арутюнової [1, с. 34]) на зразок *Вийди до мене, моє серденько* [УНП, 1, с. 224]; *Серденько, рбонько, дорогий кришталю* [УНП, 1, с. 224] і под. Їхніми центрами виступають поетичні синоніми-замінники слів-понять *дівчина, хлопець, мати, батько* та ін. У лінгвостилістиці немає єдиного підходу до природи таких засобів: а) епітетні звертання [15, с. 383]; б) апелятиви

у функції характеристики (Н. Д. Арутюнова) [1, с. 117]; в) метафоричні слова при звертаннях (А. П. Коваль) [6, с. 252] тощо. На нашу думку, подібні вислови потрібно кваліфікувати по-різному, залежно від контексту. Напр., лексеми *золото*, *кришталь*, *серце* (*сердечко*, *серденько*), *душка*, *розмова кохана* (*кохання*) – як художні означення з метафоричним змістом ‘милий’, ‘любий’, ‘дорогий’ у висловах на зразок *Чорнушко-душко*, *Вставай раненько* [ЛУ, с. 34]; *Глянь, подивися здалеку на мене*, *Козаченьку*, *моє сердечко* [НП, с. 243]. У разі повної заміни компонентів *дівчина*, *хлопець*, одиниці набирають характеру метафори: *Через річеньку, через болото Подай рученьку, моє золото* [УНП, 1, с. 39]; *Здрастуй, здрастуй, серденько, Дорогий кришталю!* [ПК, с. 93]; *Ой які коржі? Пшеничній Для своєї душки величній* [ЛУ, с. 22]. У Словнику української мови в 11-ти томах виявляємо різне ремаркування цих одиниць, як-от: *душка*, *серце* – «розм.»; *золото* – «перен., розм.»; *кришталь* – «нар.-поет.» [СУМ, 9, с. 148; СУМ, 3, с. 682; СУМ, 4, с. 355].

Вислови, у котрих наявні обидва компоненти зіставлення, оформлені у вигляді типових порівняльних конструкцій зі сполучниками (інколи опущеними), кваліфікуємо як порівняння, напр.: *Ой ти ж мені обіцявся Любити, як душу* [УНП, 1, с. 317]; *Хлопці, бо хлопці, як соколи!* [УНЛП, с. 573]. Якщо ж зіставлявальні компоненти присутні, однак немає формальних засобів порівняння, – це свідчить про незавершений перехід порівняння в метафору (*метафорично-порівняльний образ*), напр.: *Дівчата-голубочки, Дайте скибку хліба* [МГ, с. 13]; *Браття мої, браття, Браття-соколята* [ЛУ, с. 61]; *Козаченьку-барвіночку, хоч у неділечку* (сватати. – Н. Д.) [ІМ, с. 133]. У тих випадках, коли назви *сокіл*, *орел*, *рожа*, *калина* та ін. заміщують (ототожнюють) зіставляваний компонент, вислови розглядаємо як метафори, приміром: *За ним* (козаком. – Н. Д.) *іде дівчинонька: «Вернися, соколе!»* [УНП, 2, с. 279]; *Ой куди ж ти од’їжджаєш, сизокрилий орле?* [АМ, с. 38].

Для фольклору показова група постійних метафор, у яких підкреслено динамічну ознаку за допомогою дієслівних метафоричних центрів, як-от: *Синє море грає* [ДЯ, с. 52] – ‘швидко рухається, бурхає’; *Зсушив-скрушив парень дівку Своім голосочком* [УНП, 1, с. 294] – ‘причарував’, ‘виснажив’ і под. Серед них значну кількість становлять загальнономовні, «стерті» від тривалого вживання метафори на зразок *Зійшла зірка з підвечірка та впала додола* [ІМ, с. 46]; *Стоїть*

місяць над горою [УНП, 1, с. 75], *Ой на горі дощі ідуть* [УНП, 1, с. 342] та ін. Оновлення образності переважно відбувається шляхом використання дієслова-синоніма, напр.: *Слалася зоря до місяця, рано, рано* [ВП, 249]; *Де ж ти, мила, так барилася, Що вже ясна зірка ісхопилася?* [ПРЖ, с. 191]. Дослідники фольклору – О. О. Потебня, О. М. Веселовський та ін. [12; 2], пишуть про залишкову міфологічність виразових одиниць, «олюднення» живих істот, рослин, предметів довкілля – наслідок відображення анімістичного погляду наших предків на природу. Це виявлено у прийомі *персоніфікації*, що як мовностилістичний засіб, за одними поглядами, становить різновид метафори [4, с. 124; 8, с. 377–378], за іншими – окремий троп або стилістичну фігуру [10, с. 460]. Варто зазначити, що механізм творення нового значення тут такий самий, як і в метафорі: відбувається перенесення *людина > жива істота, небесне світило, явище природи, абстрактне поняття*. Дієслівний (рідше – іменний) центри поєднують елементи прямого і переносного значень у словах-назвах дій та якостей людини, напр.: *Ясне сонечко усміхається* [УНП, 2, с. 40] – ‘яскраво світить’; *Обізвася вітронько* [УНП, 2, с. 302] – ‘зашумів’; *Смутний вечір, смутний ранок, (2) Десь поїхав мій коханок* [УНП, 1, с. 48] – ‘похмурий’; *Ой зимо, зимо лютая* [УНП, 1, с. 88] – ‘дуже холодна’ та ін. Тому вважаємо подібні уособлення різновидами метафори.

У метафорах-образних мовних картинах на засадах антитези жартівливо протиставлено дівочу та парубоцьку вроду, приміром: *Парубочая краса у смолі потонає, У дьогті виринає... – А дівоча краса у меду потонає, У патоці виринає* [3, с. 126]; *Бо дівочька краса в меді намачана, На Дунаю прана, на шнурах вішана, На маглі тачана, До скрині схована... Парубоцька краса в пиві намачана, На калюжі прана, на колах вішана, Патикой тачана, До скрині схована...* [3, с. 127].

У фольклорних творах знаходимо вислови, котрі ми схильні кваліфікувати як *метафори-загадки*. Подібно до загадки, що має форму прямого або непрямого запитання, опису, заховані для відгадування, у них поняття, про яке йдеться, слід встановити за допомогою лексичного оточення, контексту, напр.: *Кроковее колесо Вище тину стояло, Много дива видало* [НП, с. 14] – ‘сонце’. Тлумачення цього образу О. О. Потебня пов’язував із відновленням внутрішньої форми: «Можна собі уявити, що цю пісню хто-небудь зрозуміє в буквальному значенні, тобто не зрозуміє її зовсім [...]»: *кроковее колесо, яке ди-*

виться понад тином? Але хай ця дурниця одержить внутрішню форму, і від пісні повіє на нас весною природи й дівочого життя. Це жовте колесо – сонце; сонце дивиться зверху й бачить багато дива...» [12, с. 47]. Підтвердженням того, що таке сприймання крокового колеса як сонця слушне, слугує порівняння з весільної пісні: *Колесом-колесом Сонечко вгору йде...* [АА, 1, с. 106].

Серед метафор-загадок трапляються досить оригінальні образи, як-от: *Через наше та подвір'ячко Чорним шовком пересновано, Калиною перетикано, Піском жовтим пересипано* [ВП, с. 126]. Зміст подібних одиниць нерідко «відгадано» в тому ж самому тексті: «Що чорний шовк – то коса твоя, Калинонька – то краса твоя; Калинонька – то краса твоя, Пісок жовтий – то сльоза твоя» [ВП, с. 126].

Близькі до названих засобів *метафори-алегорії*, в яких абстрактні поняття втілено в конкретних образних назвах [16, с. 7; 8, с. 378–379]. О. О. Потебня зауважував, що «алегорія – фантастичний образ, створений або взятий ad hoc тільки заради значення. Спільне дано ante» [11, с. 239]. Традиційні алегоричні одиниці найчастіше використовують у казках і байках, де, зокрема, *лисиця* – носій хитрості, *вовк* – простакуватості, *заєць* – полохливості, *їжак* – мудрості тощо, а їхні вчинки і спосіб життя відповідають людським. У пісенних текстах алегоричні образи не відзначаються особливою постійністю. Т. І. Колотило поділив основні алегоричні образи на дві групи: зооморфні та антропоморфні [7]. Очевидно, їхній склад можна було б розширити за рахунок виокремлення фітоморфних та інших засобів. Усі ці одиниці ґрунтуються на відтворенні людських характерів і взаємин в образах тварин, рослин, предметів, явищ природи тощо. Напр., родинні стосунки відображено у відомих піснях «Ходить гарбуз по городу», «Ой що ж то за шум учинився», «Ой полола горлиця лободу» та ін. У першому творі *гарбуз* – фітоморфний алегоричний образ господаря, *диня* – господині, *огірочки* – синів та дочок і т. д.: *Ходить гарбуз по городу, Питається свого роду: Ой чи живі, чи здорові Всі родичі гарбузові? Обізветься жовта диня: – Ось я, твоя господиня! Обізвуться огурочки: – Ось ми, твої сини, дочки!* [ММД, с. 72].

Чимало алегоричних висловів ужито в дитячих, жартівливих піснях, напр.: *Ой се ж лежить комарище, славного війська козачище* [СБГ, 2, с. 275]. Однак трапляються такі мовні одиниці й у календарно-обрядових, соціальних (історичних), родинних піснях. Нерідко до подібних контекстів уходять слова на позначення міжособистісних

стосунків чи назви осіб, які виконують обрядові функції, що посилює іронічне забарвлення, як-от: *Ой задумав щиголь Удрузе жениться, Та синицю брати. Пішов же він в чисте поле Громади збирати. Що старостою орел, Підстаростой журавель, Лебідь дружком, А сокіл піддружій* [ІМ, с. 291]; *Побратався Сокіл З сизокрилим Орлом; Ни так побратався, А як покумався* [ДЯ, с. 179]. Інколи птахів і тварин позначено іменами й по батькові людей: *Вернись, сова Дем'яновна! – Не вернуса, Степанович, Єсть у тебе краці мене: Що орляка Денисович, А журавель Борисович, А шуліка Іванович, А сорока Степановна, А ворона Уласовна* [ІМ, с. 293]. Варіанти мовного зображення цих ситуацій В. М. Скрипка виявив у чеському, словацькому, російському та українському фольклорі [14]. Приміром, у білоруських текстах, записаних П. В. Шейном, горобець іменується *Карповичем* а сова *Савельевной, Лазаревной* [17].

Учені слушно звертали увагу на те, що алегоричні одиниці варто відрізняти від символічних: «Символ та А. [алегорію] часто трактують як дві форми інакшомовності. На відміну від символу, А. [алегорія] характеризується однозначністю інтерпретації» [10, с. 33]. Тобто, символічні образи – багатозначні, алегорія ж однозначно передає суть явища, предмета чи ознаки.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, метафоричні образи в народній поезії різноманітні за формою й семантикою. Найбільше одиниць стосуються слова-поняття *людина*. Особливі різновиди цих тропів в усній словесності – метафори-персоніфікації, метафори-загадки, метафори-алегорії, а також метафори-образні картини. Вивчення метафоричних одиниць варто продовжити в напрямі аналізу жанрових різновидів фольклорних текстів, виявлення індивідуально-авторських трансформацій та регіональних особливостей традиційних образів.

Джерела та література

1. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика) / Н. Д. Арутюнова // Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. – [2-е изд, испр.]. – М. : Яз. рус. культуры, 1999. – С. 346–385.
2. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / А. Н. Веселовский ; [ред., вступ. ст. и примеч. В. М. Жирмунский]. – [2-е изд., испр.]. – М. : УРСС, 2004. – 648 с.
3. Еремина В. И. Метафорический эпитет (из поэтики фольклора) / В. И. Еремина // Изв. АН СССР. Сер. л-ры и яз., 1967. – Т. 26. – Вып. 2. – С. 144–152.
4. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор ; [ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.

5. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова : [монографія] / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1987. – 245 с.
6. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови : [підруч. для філол. ф-тів ун-тів] / А. П. Коваль. – [3-є вид., доп. і переробл.]. – К. : Вища шк., 1987. – 351 с.
7. Колотило Т. І. Українська народна пісенна алегорія : [монографія] / Т. І. Колотило. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2009. – 181 с.
8. Мацько Л. І. Стилiстика української мови : підруч. [для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; ред. Л. І. Мацько. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Вища шк., 2005. – 462 с.
9. Никитина С. Е. Устная народная культура и языковое сознание / С. Е. Никитина. – М. : Наука, 1993. – 189 с.
10. Никитина С. Е. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов / С. Е. Никитина, Н. В. Васильева. – М. : Ияз РАН, 1996. – 172 с.
11. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. – М. : Высш. шк., 1990. – 344 с.
12. Потебня О. Естетика і поетика слова : збірник / Олександр Потебня ; [пер. з рос., упоряд., авт. вст. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодна]. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с.
13. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
14. Скрипка В. М. Українська, чеська та словацька народна лірика (історико-порівняльне дослідження) / В. М. Скрипка. – К. : Наук. думка, 1970. – 227 с.
15. Сучасна українська літературна мова. Стилiстика / [ред. І. К. Білодід]. – К. : Наук. думка, 1962. – 496 с.
16. Чернописьский М. Алегорія / Михайло Чернописьский // Українська фольклористика : словник-довідник / [уклад. і заг. ред. М. Чернописьского]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 7–8.
17. Шейн П. В. Белорусские народне песни с относящимися к ним обрядами, обычаями и суевериями / П. В. Шейн. – СПб. : [б. и.], 1874. – 130 с.

Умовні скорочення джерел

- АА, 1** – Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу : в 3 т. / А. Н. Афанасьев. – М. : Современ. писатель, 1995. – Т. 1 : 1995. – 416 с.
- АМ** – Народные южнорусские песни: издание Амвросия Метлинского / Амвросий Метлинский. – К. : [б. и.], 1854. – 472 с.
- ВП** – Весільні пісні / [упоряд., авт. вступ. ст. М. М. Шубравська]. – К. : Дніпро, 1988. – 475 с.
- ДЯ** – Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким. Пісні та думи з архіву вченого / [упоряд., авт. вст. ст., прим. та комент. М. М. Олійник-Шубравська]. – К. : Муз. Україна, 1990. – 453 с.
- З** – Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі / [упоряд., авт. передм. та пер. М. Москаленко]. – К. : Дніпро, 1988. – 294 с. ; іл.

- ЗЗ** – Закувала зозуленька : антологія української народної творчості. Пісні, прислів'я, загадки, скоромовки / [упоряд., авт. передм. та приміт. Н. С. Шумада]. – К. : Дніпро, 1987. – 392 с. ; іл.
- ІМ** – Народні пісні в записах Івана Манжури / [упоряд., авт. вст. ст. та приміт. Л. С. Каширіна]. – К. : Дніпро, 1974. – 351 с.
- Л** – Записи автора 1998–2002 рр. від Т. М. Данилюк, 1932 р. н., жительки м. Луцька Волинської обл. (архів автора).
- ЛУ** – Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. – Т. 9 : Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1977. – 431 с.
- МВ** – Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича / [упоряд., авт. передм. і прим. О. І. Дей]. – К. : Наук. думка, 1983. – 528 с.
- МГ** – Народні пісні в записах Миколи Гоголя / Упоряд., післямова і прим. О. І. Дея. – К.: Муз. Україна, 1985. – 202 с.
- ММД** – Максимович М. Дні та місяці українського селянина / [пер. з рос., упоряд., авт. вст. ст. та прим. В. Гнатюк]. – К. : Обереги, 2002. – 189 с.
- НП** – Народні перлини / [упоряд., авт. вст. ст. М. Стельмах]. – К. : Дніпро, 1975. – 391 с.
- ПВ** – Пісні з Волині / [упоряд., авт. прим. та вст. ст. О. Ф. Ошуркевича]. – К. : Муз. Україна, 1970. – 333 с.
- ПК** – Пісні кохання / [упоряд., авт. вст. ст. та прим. О. І. Дей]. – К. : Дніпро, 1986. – 366 с. ; іл.
- ПРЖ** – Пісні родинного життя / [упоряд., авт. вст. ст. та прим. Г. В. Довженок]. – К. : Дніпро, 1988. – 359 с.; іл.
- СБГ** – Словарь української мови / [збір. ред. журн. «Кієвская Старина», упоряд. з дод. власного матеріалу Борис Грінченко] : в 4 т. – К., 1907–1909 (Репринт. вид. – К. : Лексикон, 1996).
- СТ** – Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич / [упоряд., авт. вст. ст. та прим. С. В. Мишанич ; упоряд. мелодій М. В. Мишанич ; ред. О. І. Дей]. – К. : Наук. думка, 1982. – 420 с.
- СУМ, 9** – Словник української мови / [ред. кол. І. К. Білодід (голова) та ін.] : в 11 т. – К. : Наук. Думка, 1978. – Т. 9. – 916 с.
- УНЛП** – Українські народні ліричні пісні / [упоряд. М. М. Гордійчук, А. М. Кінько, М. П. Стельмах ; ред. М. Т. Рильський]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 687 с.
- УНП, 1, 2** – Українські народні пісні / [ред. М. Т. Рильський, К. Г. Гуслистий] : у 2 кн. – К. : Мистецтво, 1955. – Кн. 1. – 484 с.; Кн. 2. – 416 с.

Данилюк Ніна. Метафора в українських народнопесенних текстах. В статтю розглянута семантика і структура метафори як важливої образотвірної одиниці в системі фольклорних тропів з переносним значенням, визначені її основні різновидності за структурою (прості і складні), за виділенням статичних і динамічних якостей людини і зовнішнього середовища, і за способом переносу (растіння > людина; тварина, птах > людина; небесні світила і явища природи > людина; людина > небесні світила і явища

природы; предметы и вещества > человек, мифические существа > человек, пространство или временные параметры > человек, предметы > абстрактные явления). Указано на сложность и сделана попытка размежевания метафор и эпитетов, метафор и сравнений, обращено внимание на специфику метафор-персонификаций, метафор-загадок и метафор-аллегорий.

Ключевые слова: метафора, народнопесенный текст, семантика, структура, переносное значение, простая метафора, сложная метафора, метафорический эпитет, метафорическое сравнение, метафора-персонификация, метафора-загадка, метафора-аллегория.

Danylyuk Nina. Metaphor in the Texts of the Ukrainian Folk Songs. The article deals with the study of semantics and structure of metaphor viewed as an important image forming device in the system of the folklore tropes that have indirect meaning, with the differentiation of its main types on the basis of its structure (simple and composite), static and dynamic features of person and environment, and on the basis of the ways of figuration (plant > person, animal, bird > person, stars and nature phenomena > person, person > stars and nature phenomena, objects and substances > person, mythic creatures > person, spatial or time parameters > person, objects > abstract phenomena). A special attention has been paid to the difficult and complex processes of the differentiation between metaphors and epithets, metaphors and comparisons, the distinction between these tropes has been carried out, and the peculiar features of the metaphors-personifications, metaphors-riddles and metaphors-allegories were pointed out.

Key words: metaphor, folk song text, semantics, structure, figurative meaning, simple metaphor, complex metaphor, metaphoric epithet, metaphoric comparison, metaphors-personifications, metaphors-riddles and metaphors-allegories.

УДК 808.5+070

Лариса Деркач

РИТОРИЧНІ ФУНКЦІ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ

У статті йдеться про застосування в публіцистичному стилі комунікативних стратегій і тактик, які ґрунтуються на ефекті участі адресата у формуванні змісту висловлення. З'ясовано, що функція цілеспрямованого впливу на читача безпосередньо пов'язана з використанням риторичних прийомів актуалізації читачької уваги. Досліджено комунікативну природу газетних заголовків як лінгвістичного явища, що поєднує текстовий та фразовий зміст. Зокрема, на матеріалі сучасних газетних заголовків визначено їхні основні риторичні функції в системі «адресант – адресат»: інформативну, оцінну, апелятивну, інтригуючу,